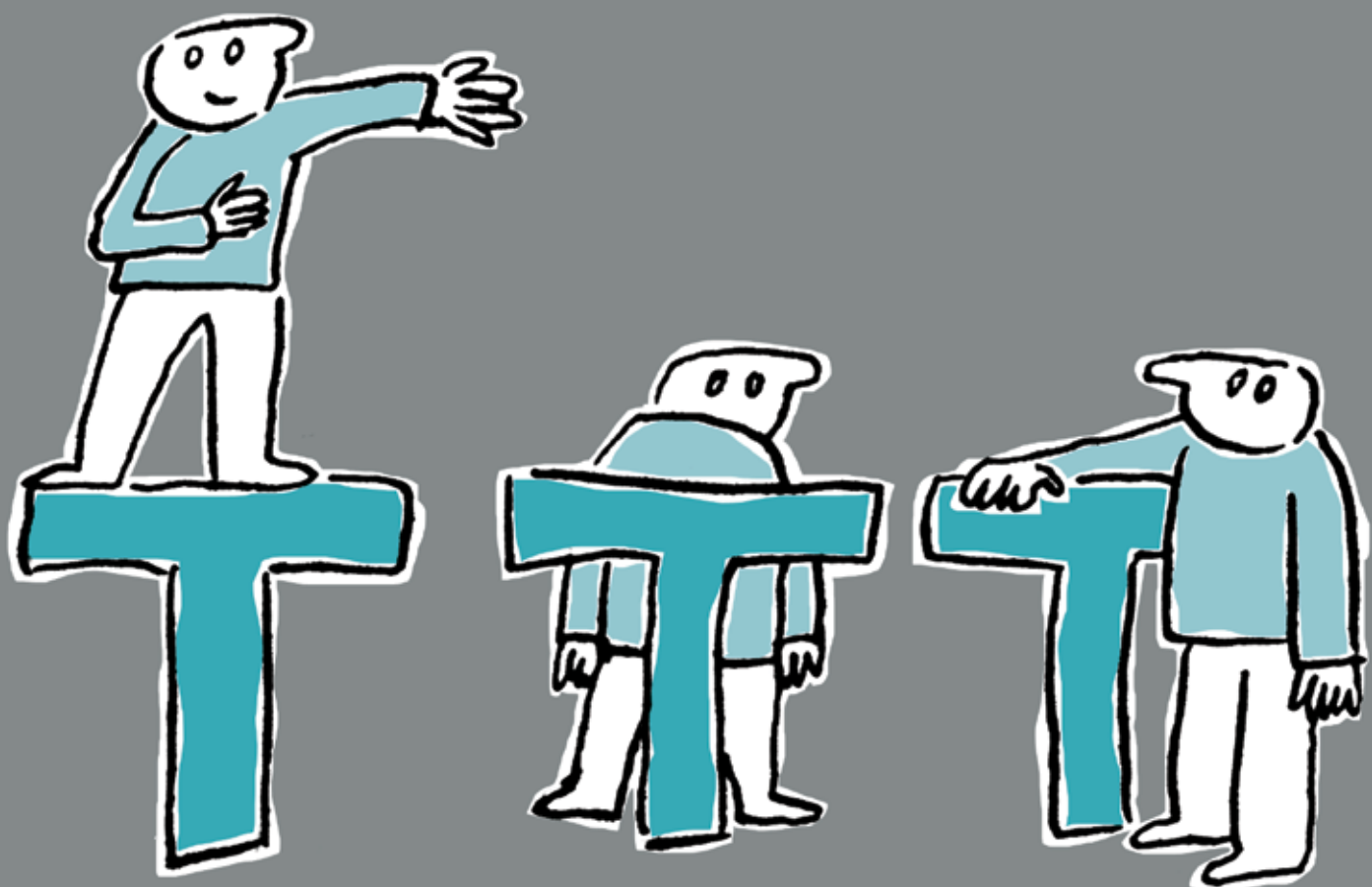

A HÁROM T

13/1 KISLEXIKON

Aczél György: (1917–1991), politikus. 1945 után megyei párttitkár. 1950-ben 15 év börtönre ítélték. 1956 után a legfelső pártvezetés tagja, a kultúrpolitika legfőbb irányítója. 1957–67 között művelődési miniszterhelyettes, 1967–74 és 1982–85 között az MSZMP KB titkára, 1974–82 között miniszterelnök-helyettes. 1985–89 között az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete főigazgatója.

1960–1985 között a szellemi élet teljhatalmú irányítója. Nevéhez kapcsolódik a „három T” (támogatás, tűrés, tiltás) elv alkalmazása

Bors Jenő: (1931–1999) A Magyar hanglemezgyártó Vállalat (MHV) igazgatója 1965–1990 között. Moszkvából 1946-ban hazatelepült közgazdász, aki felismerte, hogy a tervteljesítés érdekében szüksége van a beatzene egy részének felkarolására. Döntéseiben elsősorban ideológiai és aktuálpolitikai szempontok vezérelték.

Erdős Péter („doktor”): (1925–1990) Költő, újságíró. A hatvanas évek második felétől a Hanglemezgyártó Vállalatnál propagandista, a popzene irányítójaként „élet és halál ura”. Azok számára, akik az általa alkotott játékszabályokhoz nem alkalmazkodtak, nem biztosította a lemezfelvételek lehetőségét, még akkor sem, ha egyébként üzletileg kifizetődő lett volna. Saját állítása szerint mindenhez értett, a zenét kivéve.

Dália presszó: A budapesti KISZ-bizottság által 1962 óta működtetett zenei klub, ahol a jazz muzikusok mellett a hatvanas évek beatzenészeinek egy része (Bajtala János, Benkő László, Bergendy István, Frenreisz Károly, Latzin Norbert, Laux József, Szörényi Levente) is megfordult, bemutatkozási lehetőséget kapott.

Ifipark: 1961 óta a budapesti KISZ-bizottság ötletéből a budai vár oldalában működő a korszakban a legnépszerűbb ifjúsági szórakozóhely. A hagyományos tánczene mellett jazzt, majd beatzenét is játszottak.

LP: a nagylemezek elnevezése (az angol ‘hosszan játszó’ kifejezésből)

MHV: A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat, az egyetlen hanglemezek kiadásával foglalkozó vállalat rövidítése

OSZK: Országos Szórakoztatózenei Központ – A zenészek, zenekarok működési engedélyét kiadó szervezet

ORI: Országos Rendezőiroda – A koncertszervezéssel foglalkozó egyetlen intézmény

Sanzon- és Táncdalbizottság: A dalok előadását engedélyező állami intézmény, 1959-ben hozták létre. Tagjai az OSZK, az ORI, a Magyar Rádió és Televízió, a Hanglemezgyártó Vállalat, a Zeneműkiadó, a Zenei Alap és a Szerzői Jogvédő Hivatal képviselői. Elméletileg azt vizsgálták, hogy zenei és „költői” szempontból megfelelő színvonalúak-e a dalok. Valójában politikai szempontokat is figyelembe vettek. Az elutasított dalokat elméletileg bárki játszhatta, a felsorolt intézmények keretein kívül, de a szerzői jogot semmi sem védte...

13/2A SZŰCS GYÖRGY: SZABAD NÉP, SZABAD MŰVÉSZET*Szemelvény*

(...) A szellemi élet eltorlaszolását hamar felismerő művészek külső és belső emigrációba vonultak, vállalva ezzel, hogy kiérdemelhetik az „ellenség” jelzõt, s talán az egész életükre szóló szigorú anatómát. Mások továbbra is részt vettek a művészeti közéletben, s alkatuktól függően vagy próbáltak megfelelni az ideológia „tematikus” elvárásainak, vagy csendéleteket, tájképeket mint „biztonsági” képeket festegetve vettek részt a tárlatokon. És voltak, akiknek talán fel sem tűnt, hogy egy megváltozott világról van szó, hiszen például a korszaknak szinte jelképszerű műve, a Füttyös kalauznõ (1950) festõje, Felekiné Gáspár Anni ugyanazt a tetszetõs realizmust folytatta, amelyet korábban az Iparrajziskolában elsajátított. (...)

Az 1949-es nagy szovjet festõművészeti kiállítás szolgált mintájául az elkövetkezendõ évek magyar kiállításainak. A bemutatót több százezer ember látta, s a Művészeti Alkotások Nemzeti Vállalat 12 színes reprodukciót tartalmazó mappát adott ki (...).

A kiállításra Rákosi is reflektált: „Az elért gazdasági eredmények mellett nem kevésbé fontos az egész dolgozó nép szocialista átnevelése sem, ami a legkülönbözõbb formákat ölti. [...] Novemberben Budapesten megnyílt egy szovjet képművészeti kiállítás, amelynek több mint negyedmillió látogatója volt. Egy művészeti kiállítás ilyen látogatottsága magyarországi viszonylatban példátlan. Nemcsak azt mutatja meg, mennyire megnõtt a szovjet művészet alkotásai iránti érdeklõdés, hanem azt is, hogy milyen széles rétegeket ölel fel ez az érdeklõdés. Ez a nép szocialista szellemben való átnevelésének bizonyos sikereirõl tanúsodik.” (*Szabad Nép* 1949. december 13.).

Pór Bertalan és brigádja, Scholz Erik és Újvári Lajos 1951-ben festették meg az „Urak országából dolgozók hazája” című több mint 12 négyzetméteres vásznukat. A képen Rákosi Mátyás az újdonsült Kossuth-díjasokkal fog kezét. A régi idõket idézõ történelmi keretben – a letekintõ királyszobrok alatt – az „új honfoglalók”, a nép képviselõi találkozhatnak szeretett vezérükkel. A festmény nemcsak az Országház kupolatermét ábrázolja, de az elkészítése is ott történt. A berendelt kitüntetettek képmásaikkal hitelesítették a csapatmunka eredményét, amely Rákosi megjegyzései után nyerte el végsõ formáját. (...)

1950-ben az új magyar alkotmány elsõ évfordulójára idõzítették az új magyar képzõművészet bemutatkozó kiállítását. A „lélek mérnökei” a szovjet művészeti kiállítások közvetlen hatását szerették volna látni, s ennek érdekében gondolatébresztõ témajegyzéket állítottak össze. A következõ évek termésébõl mind a 70 témához konkrét műveket tudnánk hozzárendelni, hiszen mint minden leírt kodifikáció ez is támpontot adott a ködösen megfogalmazott szocialista realizmus értelmezéséhez. A művészek gyakran csak azt érzékelték, hogy mely megvalósult műveket marasztalnak el a kritikusok, s melyeket állítanak példaként a többiek elé. Mai szemmel gyakran semmi különbséget nem lehet a két csoport munkái között találni. Már az elsõ kiállításra hûségesen követte a témajavaslatot Bán Béla, aki megfestette Kónyi elvtárs, a Ganz Villamossági sztahanovistája című festményét. A szoba ablakából építkezésre látni, a falon Sztálin-kép, a család pedig figyelmesen hallgatja a kitüntetett családfõt.

(...) Vydai Brenner Nándor két évtized alatt egy sor bányász témájú képet festett. Folyamatos munkálkodását „utolérte” az idõ, s Kézifejtés című olajképe az ötvenes évek prominens alkotásává vált. Tovább sorolhatnánk a „kulcsműveket” – Mácsai István: Reg-

gel a gyermekotthonban vagy Bencze László: A TSZCS Sztálin születésnapjára készül stb. –, de felesleges, mivel ennyiből is érzékelhető, hogy az élet minden színtere téma lehet, s felépíthető egy hatalmas díszletfal a megteremtett „nagy előadás” librettójához. A művészet=fegyver elv kihangsúlyozására utalnak a következő tételek: Kép a Rajk-tárgyalásról, Határvadászok idegen ügynököt (disszidáló tőkést) fognak el a határon.

A kiállítást megnyitó Révai József, az akkori népművelési miniszter az esemény újszerűségét hangsúlyozta. A képzőművészek immár az új élet, az új valóság, az új ember felé fordulnak közérthető kifejezésmóddal felszerelve. A friss, fiatal tehetségek mellett a régi művészek többsége is azon fáradozik, hogy „ábrázolásban, formában, kifejezésben közeledjék a realizmushoz, tehát hozzánk, a néphez”. (...)

Ugyanakkor Révai figyelmeztetett a hibákra, veszélyekre is. „A művésznek harcosan, pártosan ki kell fejeznie tudni a harcoló és építő nép érzelmeit és törekvéseit. Ezt – ha egyáltalán helyénvaló ez a kifejezés – jobbfelé mondom. Balfelé viszont a másik veszélyre kell figyelmeztetnem: az eszmei tartalomnak magas művészi formában kell jelentkeznie, mert enélkül könnyen külsőségekre korlátozódik. Attól, hogy egy képen ott van az ábrázolt munkás kezében a Szabad Nép, lehet az még halott csendélet is.” (...)

Forrás: Rubicon, 1993/7

13/2B KOVÁCS PÉTER: SZOCIALISTA REALIZMUS A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

Szemelvény

1957 tavaszán még az a pillanat is nagyon távoli volt, amikor Kádárék meghirdették az „aki nincs ellenünk, az velünk van” cinikus, de a társadalom egészének életét mégiscsak megkönnyítő elvét. Ehhez az elvhez kapcsolta aztán Aczél György kultúrpolitikája a három T-vel jelzett gyakorlatot, amely a művészeket a támogatottak, a megtűrték és az ideológiai-politikai szempontból továbbra is tiltottak csoportjára osztotta. A három kategória az évtizedek folyamán persze nem bizonyult állandónak. Átjárások már a kezdetektől voltak a kategóriák között, később mind kevesebben tartoztak a tiltottak közé, és mind többen élvezhették a tűrték közül a támogatás ilyen-olyan örömeit. A szocialista realizmus azonban a rendszer számára mégiscsak megmaradt a legkedvesebb stílusnak és művészi magatartásformának, mindvégig megőrizve a hivatalosság privilégiumát.

A változások csak nagyon lassan és sokáig alig észrevehetően következtek egymás után. A hatvanas években előbb vidéki múzeumokban, később budapesti műtermekben és félhivatalos („megtűrt”), féllegális kiállítóhelyeken lehetett találkozni a hivatalostól eltérő művekkel. A hetvenes években a folytatódó enyhülés nyomán egyre tágultak és szaporodtak a művészi nyilvánosság fórumai. A szocreál bástyáit a legkövetkezetesebben és a legtovább olyan intézmények őrizték, mint a Pogány Ö. Gábor által szerkesztett Művészet című folyóirat vagy az engedélyező (cenzúrázó) hatóság szerepét betöltő Képző- és Iparművészeti Lektorátus. Főleg az utóbbi következetes munkájának „köszönhető”, hogy a főváros és a vidék közterein gyakorlatilag a rendszerváltás pillanatáig egyre csak szaporodtak a szocialista realizmus szellemét sugárzó, őrző művek. Persze az idő múlása némi változást itt is hozott: Mikus Sándor 1953-ban felállított – és 1956-ban lerombolt – Sztálin-élműve egyszerre őrizte a 19. század vége zsánerszobrainak kedveskedő közvetlenségét és egy szárazabb, klasszicizáló akadémizmus távolságtartó ünnepélyességét. Két évtizeddel később – mondjuk Varga Imre nevezetes bajai és váci Lenin-szobrainak vagy még inkább az 1986-ban a Vérmezőn fölállított Kun Béla-élművének a későbbi óriásplakátokat előrevetítő kompozíciós megoldása esetében – a megrendelők már megelégedtek azzal a zsánerszerű naturalizmussal is, melyet Varga mindentudó fölénnyel és cinizmussal tált nekik.

Forrás: Rubicon, 2001/3

13/2C SZABÓ B. ISTVÁN: IRODALOMPOLITIKA A HATVANAS ÉVEKBEN

Szemelvény

A konszolidációs kultúrpolitika eszköztárának változatosságát mutathatja Örkény István példája. A partnernak, sőt barátinak elfogadott Aczél unszolására sem volt hajlandó '56-os szereplését önkritikában megtagadni (mint több pályatársa). Ezért – mindenféle hivatalos értesítés nélkül – 1958 őszére megszűnt minden szerződése, publikálási lehetősége, nyilvános írói létezése; maga és családja elemi megélhetése veszélyeztetetté vált. Ekkor levelet írt Aczélnek, hogy kaphasson munkát legalább addig sosem használt gyógyszerészi és vegyész képezésével. Aczél azonnal intézkedett. Így került a Kőbányai Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárba „műszaki ügyintéző III.” besorolásba, havi 2300 Ft fizetéssel, gyógyszerismertető leveleket fogalmazni, öt éven keresztül. (...)

A hatvanas évek elejétől érezhette az idők enyhülését, a hatalom és a szellemi élet között létrejövő kiegyezés hatását. Először régi, filmes barátai, Makk Károly, Fábri Zoltán, Bacsó Péter találták meg a módját, hogy filmnovella-, illetve forgatókönyv-szerződésekkel némi írói honoráriumhoz juttassák, persze a filmforgatás valódi esélye nélkül. Így születtek meg a későbbi remekművek első filmnovella-változatai, a Macskajátéké és a Tótéké is.

1961-től már műfordítói megbízást is kapott. Új, eredeti művekkel az irodalmi nyilvánosság előtt – óvatosan, „lábujjhegyen”, de bizonyára a kultúrpolitikai vezetés tudtával – az Új Írás 1962-es évfolyamában jelent meg újra. Ezek a többnyire háborús élménykörből merítő, hagyományos formanyelvű elbeszélések nem keltettek az ekkoriban szenzációk sokaságától élénk irodalmi életben erősebb visszhangot. Annál inkább az Élet és Irodalom 1963/6. számában megjelent Niagara Nagykvéház. (...) Ez a kafkai Pernél is egyértelműbb, rövid elbeszélés nyilván hozzájárult ahhoz, hogy kötete még további három évig ne jelenhessen meg, s persze a Niagara Nagykvéház még 1966-ban sem lehetett benne az új kötetben. (...)

A kultúrpolitikai vezetés, főként Aczél György, erőteljesen ambicionálták azt, hogy éppen a rendszer ellen fellázadt és ezért *súlyosan megbüntettetett írók hitelesítő szava* bizonyítsa a szocializmusnak 1956 szakadékan átívelő kontinuitását, azt, hogy lehetséges a rendszer megreformálása, „emberarcúvá” tétele. Örkény ilyen bizonyításra sem ekkor, sem később nem volt hajlandó.

1963. november 14-én kilépett a gyógyszergyárból, „munkáltatója” ismét az Irodalmi Alap lett, ami nem jelentett mást, mint egészség- és nyugdíjbiztosítást, valamint néhány kedvezményt (alkotóházi beutaló Szigligetre, soron kívüli autóvásárlási lehetőséget). Valóságos munkaviszonyra többé nem szerződött sehol: szabadúszó íróként, 52 évesen, a nyilvánosság előtti harmadik pályakezdése következett.

(...) 1966 őszén megjelent a Szépirodalmi Könyvkiadónál a Jeruzsálem hercegnője, benne négy ciklusra osztva 20 válogatott elbeszélés, valamint külön ciklusban – először – 15 egyperces novella, végül a Macskajáték kisregény. A kötetet osztatlan kritikai elismerés fogadta (...) Időközben Kazimir Károly kérésére megírta az eredetileg forgatókönyvnek készült Tóték drámaadaptációját, amelyet a Thália Színház mutatott be 1967. február 24-én (...) A siker frenetikus volt. (...) A Tótékat rögtön, az 1967–68-as évadban színre vitte több vidéki színház, s egymás után mutatták be Varsóban, Nyugat-Berlinben, Koppenhágá-

ban, Helsinkiben, Párizsban a Gallimard könyvben is kiadta, s elnyerte az „Fekete Humor nagydíját”. Világhír.

A nagy siker láttán a kultúrpolitika taktikát változtatott: inkább integrálta, „keblére ölelte” az örkényi groteszket, mintsem tovább feszítette volna a Niagara Nagykováház esetében élezett vitát, anélkül, hogy Örkény jöttányit is engedett volna az ott kárhoztatott világnézeti távolságtartásából. „Pisti” és a „vérzivatar” ambivalens viszonyában újabb paradoxon következett: a hatalom valaminek az írói kifejezéséért néhány éve súlyosan megróttta, most ugyanaz a hatalom ugyanannak az írói kifejezéséért melegen ünnepelte. Képletesen szólva: Pisti díszpáholyt és törzsasztalt kapott a Niagara Nagykováházban.

(...) A korszak vezető, elitművészei között tartották számon, akinek barátságát minden oldalról keresték és ambicionálták. 1967-ben újabb József Attila-díjat, 1973-ban Kossuth-díjat kapott. (...)

Forrás: História, 1996/9–10.

13/2D VARGA BALÁZS: ELTÜSSZENTETT FILMEK*Szemelvény*

(...) A Keserű igazság által képviselt egyértelmű kritika, a film lehetséges szimbolikus értelmezése (a hibát hibára halmozó vezetés miatt összedőlt siló – az összeomlás szélén álló ország) összeférhetetlen volt a cenzúra rövidlátó politikai érdekeivel. A „keserű igazsággal” csak a szakma irányítói szembesülhettek, akik 1957-ben betiltották a filmet. De nem ez volt az egyetlen eset.

A forradalmat követő néhány hónapban lényegében felső kontroll nélkül folyt a munka a filmgyárban. Belekezdtek néhány korábban visszautasított forgatókönyv megvalósításába, s új filmeket is forgattak (A nagyrozsdási eset, Láz, Csigalépcső, Külvárosi legenda). 1957-ben nagymértékű bizonytalanság jellemezte a filmszakmát irányító Filmfőigazgatóság működését: olyan filmek engedélyezését kellett mérlegelniük, amelyek elkészítése során nem tudták érvényesíteni politikai-eszmei elvárásaikat. Egy-egy film sorsáról ezért néha a legfelső politikai vezetés (MSZMP PB) döntött. Keleti Márton futball-szatírájának, a Csodacsatárnak a forgatókönyvét például az 1956 előtti irodalmi ellenzék egyik vezetője, Méray Tibor írta. Nevét mind a plakátokról, mind a főcímlistáról törölték, s a film is csak átdolgozva jelenhetett meg.

Az 1957 tavaszán bebörtönzött Darvas Iván főszereplésével készült Gerolsteini kaland című operettfilm bemutatását szintén nehezen engedélyezték. A cenzorok még a színész hangjával sem békéltek meg. Ő volt a mesélője Banovich Tamás *Eltüsszentett birodalom* című filmjének. 1957 elején, miközben a rendező Párizsban forgatott, a filmet újrászinkronizáltatták Gábor Miklóssal. Néhány hét múlva kiderült, hogy a filmet ez sem menthette meg a dobozba kerüléstől.

„Királyi terület. Itt minden tilos” – hirdeti a tábla az *Eltüsszentett birodalom* elején. A mesefilm egy zsarnok királyról (Tímár József) szól, aki elrendeli: alattvalói minden egyes tüsszentése után kötelesek egészséget kívánni neki. (...)

Az *Eltüsszentett birodalom* 1956 nyarán készült el. Bemutatóját az év végére tűzték ki – ez azonban egyre csak késett. A film túlságosan célzatosnak és aktualizálónak találtatott. A szereplők néhány kiszólása („A király fél a birodalomtól, a birodalom fél a királytól.” „Ezek a távolról hatalmas emberek közletről kicsinyek.”) nemhogy félreérthető volt, hanem nagyon is egyértelmű célzást jelentett.

A betiltott filmek számát gyarapította A nagyrozsdási eset is, pedig rendezője az a Kalmár László volt, aki az idősebb, tapasztaltabb alkotók közé tartozott, olyan negyvenes évekbeli sikerfilmekkel a háta mögött, mint a *Halálos tavasz*, a *Tóparti látomás*, a *Bob herceg* vagy a *Szűts Mara házassága*. Ezt a filmjét is lényegében régi filmjeinek hangulatában, stílusában forgatta. Mindez némi egyenetlenséget okoz, hiszen a történet amúgy 1952-ben játszódik, ez azonban csak a külsődleges utalásokból, poénokból derül ki: „Mi nem magunkért – a szocializmusért fürdünk!” – szól a jelszó a Szabadság gőzfürdőben.

(...) A film érdekessége, hogy a nézők itt találkozhattak volna újra a 12 éves külföldi tartózkodás után hazatért Páger Antallal, aki a borellenőrt alakítja. (...)

Már az új filmpolitikai törekvés, a szórakoztatás jegyében készült el 1958-ban Keleti Márton Don Juan legutolsó kalandja című filmje. (...) A film olvasatába az erkölcsös, karakán pesti lányok dicsérete mellett a nyugatiak („kapitalisták”) szemellenzős gondolkodásának – „Pénzért mindent lehet” – kigúnyolása is belefér.

A film nem került a tiltott kategóriába, fogadtatásában azonban a szélsőséges, egysíkú politikai számonkérés is fellelhető volt: (...) „A mi gondolatvilágunktól az ilyen ’bohóckodások’ távol állnak, s ha nem tudnak népünk gazdag humorából témát meríteni, ezekre vétek két marékkal pocskolni a pénzt.” (...)

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1958 őszén megtárgyalta a magyar filmművészet helyzetét és problémáit. A PB elé került tájékoztató szerint az 1957 első felében készült filmeket „a teljes spontaneitás, a szocialista igény hiánya” jellemezte (jogos volt tehát a beavatkozás és a betiltás), azóta viszont lezajlott a fordulat, sikerült konszolidálni a helyzetet. Ezért javasolták a filmgyárakban is az alkalmazott ipari-tervezési rend megszüntetését, amely minden évben kötelezően előírta a gyártandó filmek számát. „Filmet nem lehet úgy gyártani, mint sárcipőt” – jelentette ki a vita során Kádár János.

Forrás: Rubicon, 1993/7

13/2E KOVÁCS ANDRÁS: FILMKÉSZÍTÉS A HATVANAS ÉVEKBEN*Szemelvény*

A Nehéz embereket 1963–64-ben forgattuk, '64 novemberében mutatták be. Öt feltalálóról szól, küszködésükről, sikereikről, vereségeikről. (...)

Tudtuk, ha a szokásos szolgálati úton indítjuk el a filmet, minden vezető kikéri a fölöttese véleményét, nem meri vállalni az engedélyezés kockázatát, persze óvatosságból jelezve fenntartásait. Ezt kellett elkerülni, és valakinek az az ötlete támadt, először az első embernek mutassuk meg, akinek nincs fölöttese, akinek nem kell tartania senkitől. Nagy volt a kockázat, nem ismertük Kádár János ízlését, azonban tudtuk, ha bejön az ötlet, és nem tiltakozik a Nehéz emberek bemutatása ellen, akkor a hierarchia alsóbb fokain állók már nem éreztetik veszélyeztetve pozícióikat az engedélyezéssel, hiszen védi őket a legfelsőbb jóváhagyás. Újhelyi Szilárd régi barátjához, Aczél Györgyhez fordult tanácsért. Aczél nem látta a filmet, de Újhelyi szava elég volt ahhoz, hogy segítsen. Ő maga nem kezdeményezhetett egy ilyen vetítést, nem kerülhette meg a szolgálati utat, hiszen a hierarchiában ekkor még többen is föllette álltak, köztük olyanok, akikkel konfliktusos volt a kapcsolata. Azt ajánlotta, írjak Kádárnak egy magánlevelet, és hívjam meg őt egy vetítésre. Így is történt. A Művelődési Minisztérium vetítőjében más vezetők is megjelentek, de engem Kádár reagálása érdekelt. Melléje ültem, ha van valamilyen kérdése közben, válaszolni tudjak. A vetítés hangulata nem volt valami vidám, de a végén csak ennyit mondott: „hát ez sajnos így van”, és ezzel eldőlt a bemutatás ügye. Nem kellett formális jóváhagyás, még kevésbé részletes elemzés, elég volt, hogy elterjedt, nem hangzott el tiltakozás a film ellen. (...)

A fővárosi és a vidéki közvélemény különbségét jelzi, hogy az egyik megszólaltatott mérnök, aki 1956 után ült, és aki a filmben is élesen fogalmazott, fiával együtt nézte a filmet a tévében. Amikor a fia meghallotta, miket beszél az apja, megszólalt: „na, apám, ez újabb három év”. Egy minisztériumi ember csak azután mert beülni a nézőtérre, miután leoltották a villanyt. Nem merte megkockáztatni, hogy valaki ismerős meglátja, hogy ő egy „ilyen” filmet megnéz. Ez volt az a közeg, amelyben a film létrejött, és amely sokkhatást magyarázza.

Forrás: História, 1996/9–10.

13/3A AZ ÚJ ZENE TÉRNYERÉSÉNEK LASSÍTÁSA

Csoportos projektfeladat

Kérdés

Milyen módszerekkel próbálta a hatalom visszaszorítani az új zenei irányzatokat? Milyen volt a zenészek megbecsülése?

Készítsetek a következő órára egy öt perces bemutatót, amelyben választ adtok a fenti kérdésre! A bemutató során használjátok fel az alábbi forrásokat és javasolt audiovizuális anyagok egy-egy részletét is! Ha nem ismerik a felsorolt zenészeket, énekeseket, keressék meg lexikonokban vagy az Interneten, hogy ki kicsoda!

1953.

„Felső utasításra a magyar tánczeneszerzők és szövegírók munkaközössége megalkotta a magyar tánczeneszerzés receptjét.”

- „1. A dallam vezető szerepe (szemben az amerikai dzsesszben uralkodó ritmusorgiákkal)
2. Egyszerű, világos harmonizálás (szemben az amerikai dzsessz formalista kakofóniájával)
3. Optimizmus (szemben az amerikai dzsessz pesszimista, ideges légkörével)
4. A mai életünkkel foglalkozó értelmes szöveg (szemben az amerikai dzsessz erotikus, gyakran idiotisztikus szövegeivel)”

„Az ötvenes évek első felében a kulturális kérdésekkel kapcsolatban is három alapelv húzódtott meg minden döntés mögött: az első a népies elvek és gondolatok, a második a kommunista elv és magatartás, a harmadik pedig a szovjet művészet és példájának népszerűsítése.

Nem kell különösebben hangsúlyozni, hogy abban mindhárom elv képviselői egyetértettek, hogy az amerikai eredetű modern tánczene nemkívánatos a magyar kulturális életben, és a bírálatok konklúziója is az volt, hogy „az amerikanizmus rothadó bűzét terjesztő és a lejtő felé indult magyar tánczenét azonnal meg kell menteni az elposványosodástól.”

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 10–11. o.

Könnyűzenei kultúra és ifjúsági szubkultúrák a Kádár-korszakban

Magyarországon a tárgyalt korszak a Kádár-rendszer megszilárdulásának időszaka. A fennálló diktatórikus rendőrállam körülményei között sokkal nehezebb volt bármiféle nem a párt által sugallt ifjúsági tömörülés megszervezése azonban a vasfüggöny szakadásain átszivárgó nyugati kultúra hatása ellen még a párt sem tudott fellépni. A pártnak el kellett döntenie, hogy hogyan kezelje az új jelenségeket mi az, ami még elviselhető és mi az, ami megengedhetetlen „a legvidámabb barakk”-ban. Jellemző, hogy a párt hivatalos ifjúsági szervezete a KISZ – számára kiadott propaganda – nyomtatványokban a „rossz fiú”-t a lázadó beatek attribútumaival (hosszú haj stb...) ábrázolják, míg a példamutató gyermek, a „jó kommunista” mindezeket nélkülözi. A párt számára bármi, ami nyugatról jött, „imperialista” volt még akkor is, ha a valójában a kapitalizmus radikális kritikáját jelentette. A kulturális életet ekkor a mindenható Aczél György „elvtárs” irányította. Amit ez a cenzor megengedhetőnek vélt, az a művészeti produktum megjelenhetett a médiában, sőt akár

állami támogatást is kaphatott, azonban az „épülő szocializmusra” vagy a „fiatalság erkölcsseire” veszélyesnek talált alkotások a süllyesztőbe kerültek. Ez a „három T”, azaz a Türt, Tiltott és Támogatott művészet korszaka. Nyugati mintákra Magyarországon is megszerződtek az első beat-zenekarok, a korszak legjelentősebb együttesei az *Illés*, a *Metró* és az *Omega* voltak. A zenészek külsőségei ugyan megbotránkoztatást kelthettek az „elvtársakban” (hosszú haj, farmernadrág viselete), azonban a beat által felvállalt életfelfogás nem szólított fel agresszióra vagy a rendszer elleni tevőleges cselekvésre, és politikai állásfoglalása sem volt, így a Kádár-jelszó: „aki nincs ellenünk, az velünk van” – értelmében nem került sor ezek betiltására. Az egyetlen pont talán a szexuális „szabadosság” kérdése, ahol komoly konfrontációra került sor, ugyanis a Kádár-rezsimben például a meztelen emberi test reprezentációja úgyszólván tilos volt. Az „övön alul nincs mondat” – jellemző leginkább a korra. A szexualitásban ugyanis az emberi ösztönök kontrollálhatatlansága rejlik és az egó felszabadítása, amely minden olyan diktatúra számára, amely tömegpszichotikus módszerekkel dolgozik, elkerülendő. A rendszer rettegett egy újabb '56 bekövetkeztétől, így ennek elkerülése végett bármilyen kompromisszumra hajlandó volt. Ügyelt azonban arra, hogy nehogy ezek a „nem kommunista ifjúsági csoportosulások” teljesen kicsússzának a diktatúra ellenőrzése alól, így ügynökeit szisztematikusan beépítette a fiatalok közé. A koncertszervezők, a közönség vagy egyes esetekben az együttesek tagjai között voltak a „tégglák”, akik jelentéseket írtak társaikról az államhatalomnak. (...)

http://members.chello.hu/idol2003/Cikkek/konnyuzenei_kultura_a_kadar_korszakban.htm

Minden kezdet nehéz

Hát még a rockzenészi pályán! Egy csapathoz nem elegendő négy vagy öt srác duzzadó szorgalommal és tehetséggel, némi tőke – ma már milliókban számolják ... – és természetesen az elmaradhatatlan szerencse is kell. Időnként némi összeköttetés sem árt, mint ahogy ezt az Omega együttes példája is bizonyítja. Az eset indulásuk éveiben történt. Már abban az időben is engedélyre volt szükség, hogy közönség előtt színpadra léphessen valaki. Különösen, ha ezért még minimális költségtérítést is szeretett volna kapni. A gázsit engedélyező pecsétetes papíroknak is megvan a hierarchikus rendje: először OSZK-vizsgálattal kezdi az ember, majd próbálkozik az ORI-val is.

Nos, az ő-s-Omega is engedélyért folyamodott az OSZK-hoz, ahol annak rendje és módja szerint le is vizsgáztatták őket. Bár az akkori viszonyokhoz képest rendkívül jól produkáltak Benkőék, a vájt fülű, a beattól idegenkedő, hagyományos kommersz zenei értékekhez szokott idős zsűritagokat nem ragadta el a hév. Olyannyira lepontozták a produkciót, hogy működési engedély kiadását sem engedélyezték. Benkő Laci lekonyuló fülekkel közölte az eredményt a fiúkkal. Mindannyian megegyeztek abban, hogy ez óriási igazságtalanság. De csak egyetlen ember állt elő konstruktív javaslattal. Harmat Laci, a csapat kéthetes újonca, aki a cirkusz világában próbálkozó Somló Tamás helyét foglalta el szaxofonnál. Közölte, hogy ő majd elintézi az engedélyt. Eléggé nevetségesen hangzott akkor ott ez a kijelentés. A komoly összeköttetésekkel rendelkező „menők” semmi kiutat nem látnak, az úttörőkorból éppen felserdült taknyos meg azt hiszi hogy ...

13/3B AZ ÚJ ZENE TÉRNYERÉSÉNEK LASSÍTÁSA

Csoportos projektfeladat

(folytatás)

Másnap hozta az engedélyt! Az együttes tagjai ekkor tudták csak meg, hogy Harmat-papa az OSZK igazgatója! Ezzel még nincs vége a történetnek. Harmat Laci rövid idő múlva kivált az Omegából, hosszabb ideig gitárosként szerzett nevet a svéd Rockets és Blue Swede rockegyüttesben, majd áttért a karatéra, s ma is azt oktat, ismét itthon. Az Omega viszont a kiérdemelt engedély birtokában azóta is menetel a világhírnév felé. Csak az akkori zsűri tagjainak véleménye nem változott! Benkő Laci mesélte, hogy éppen a napokban találkozott ismét egyikükkel, aki megvetően elfordította a fejét, és nem fogadta a köszönését ...

Anekdóták a hőskortól napjainkig Czippán György szerk.:
Ifjúsági Rendező Iroda, Budapest, 1986. 92–93. o.

Ki hinné manapság, hogy annak idején, pályájuk kezdetén a Nagy Hármás hölgytagjai, Koncz Zsuzsa, Kovács Kati és Zalatnay Sarolta 150 forint gázsit kaphatott, és a második előadásért annak 60 százalékát, vagyis 90 forintot (...) Amit aznap este elmulattak vidéken vacsora, üdítők és smink fejében. Milyen jó is volt akkor a konvertibilis forint ... És az is igaz, hogy még előbb Koncz Zsuzsa az Omegával énekelt, de az Illés elcsábította, mert 50 forinttal többet ígért fellépéséért. Azaz ötven forintot, ugyanis az Omegánál nem volt gázsija...

Anekdóták a hőskortól napjainkig Czippán György szerk.:
Ifjúsági Rendező Iroda, Budapest, 1986. 55. o.

1970-től a kultúrpolitika ismét fenntartással kezelte a rockot. Megjelent a 6/1971 MM sz. rendelet, amely csaknem két évtizedre eldöntötte a műfaj sorsát, mert azt „*társadalmilag, művészileg értéktelennek*” bélyegezte. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy képviselőit a továbbiakban giccsadóval, kulturális járulékkal, számos egyéb gazdasági szankcióval sújtották. Ahogy azt később maguk a zenészek panaszolták, olyan volt ez az egész, mint Werbőczy Hármaskönyve a XVI. század elején a parasztoknak: gúzsba kötötte, lebéklyózta, megfékezte őket.

A korábban lendületben lévő műfaj komoly válságba került, „beatkáosz lett, 1970-71-ben legalább húsz vezető zenekar – köztük az Omega, a Metro, a Hungária, a Neoton – átalakult vagy megszűnt. 1971-ben utoljára rendezték meg Salgótarjánban az amatőr együttesek fesztiválját, 1972-ben a táncdalfesztivált, átmenetileg a *Ki mit tud?*-oknak is vége szakadt. A *Világ Ifjúságában* nem közöltek tovább zenei témájú írásokat, az *Ifjúsági Magazin* poprovata minimálisra zsugorodott, megszűnt a sikerlista, a lapban Rolling Stonest, Janis Joplint, Chuck Berry támadó írások jelentek meg.

Megszüntették a *Magyar Ifjúság* Ritmus rovatát is, a lap csak rendszertelenül közölt rockzenével foglalkozó írásokat. Ezzel egy időben felszámolták a megyei lapok nemrég indított poprovatait, eltűnt a zene a televízióból, a rádióban egyáltalán nem vették figyelembe a hallgatóság igényeit, a Hanglezőgyár pedig olykor fél évig sem adott ki új lemezeket. (...)

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 164–166. o.

A Mozgó Világ 1979/4. számában körkérdést intézett a rockélet legnépszerűbb sztárjaihoz, és Somló az egyik kérdésre felelevenítette az 1972-es táncdalfesztiválon szerzett élményét.

Szavai – sajnos – csak hét év távlatából világítottak rá, hogy mi is történhetett a kulisszák mögötti „nemes” vetélkedések alkalmával. De adjuk át inkább a szót Somló Tamásnak: „Elmesélek egy titkot a példa és a poén erejéig: volt egy eset, ami valahogy megnövelte a zenekar (Nonstop) felosztódásának esélyét. 72: a táncdalfesztiválon a „Szép Margit” című nótával a döntőben voltunk, és elhatároztuk a saját kis perspektívánk érdekében, hogy ha nem megy másképp, csalunk. Összedobtunk 10 000 forintot, és bevásároltunk levelezőlapot, bélyeget, és megszavaztuk magunkat. Nagyon szervezett manufaktúrában, mindenki a családjával, bizalmasan, egy-két éjszakán át töltötte ki a lapokat, majd öten az ország hat irányába szétszéledve dobáltuk be őket. Na most mindjárt az elején megbeszéltük, hogy akár így, akár úgy, de ebből a pénzből reklámot kovácsolunk a bandának. Azt tudni kell, hogy ha csak 9000 szavazatunk lett volna, máris bejutottunk a döntőbe, tehát ez biztosítva volt a saját zsebünkéből. Most itt fel volt téve a kérdés (a rendezőségnek), hogy mennyire megy a játék becsületesen, és rögtön kiderült, hogy valami nem stimmel: a Nonstop szavazatainak a száma 4078 vagy 5001, már nem emlékszem pontosan, lényeg, hogy kibújt a „bunda” a zsákból. Ezek után abban maradtunk, hogy akkor viszont óvunk, egy újság-cikkben felfedjük a gerillaakciót, mert már úgy sincs veszíteni valónk: a pénz a postáé. De az akkori zenekarvezető, aki maga egy igen értelmes, művelt polihisztor volt, meghátrált, nem merte felvenni a kesztyűt a „szervekkel” – nem merte magára vállalni ezt a fáradságos, türelmet emésztő harcot az irodákkal.

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 142. o.

Javasolt audiovizuális anyagok:

- Omega: Régi csibészek (zene)
- Metro: Ülnék egy rózsaszín kádban (zene)
- Illés „kísérőzenekar” (filmrészlet)

13/4A A MODERN KÖNNYŰZENE ELFOGADTATÁSA

Csoportos projektfeladat

Kérdés

Milyen lépéseken keresztül jelent meg a beatzene Magyarországon? Miben különböznek a régi táncdalok és az új beatdalok egymástól?

Készítsetek a következő órára egy ötperces bemutatót, amelyben választ adtok a fenti kérdésre! A bemutató során használjátok fel az alábbi forrásokat és a javasolt audiovizuális anyagok egy-egy részletét is! Ha nem ismerik a felsorolt zenészeket, énekeseket, keressék meg lexikonokban vagy az Interneten, hogy ki kicsoda!

Források

„A szükségleteket ki kell elégíteni” – e jelszó jegyében a szórakoztató műfajok közül a jazz szabad utat kapott, elsősorban azért, mert az értelmiség körében befolyásos, a pártapparátusra is hatni tudó tekintélyes támogatói akadtak. 1962 májusában *A korszerű tánczene és a jazz problémái Magyarországon* címmel az MSZMP kultúrpolitikáját irányító készített összefoglaló jelentésében szakemberek a tánczene és a jazz helyzetét elemezték, s miközben javaslatokat tettek a problémák megoldására, már teljesen mellőzték a korábbi dekadens, kozmopolita, kapitalista jelzőket. A műfaj körül tehát oldódott a légkör, s miután „építő viták” lezárultak, a felsőbb pártvezetés – ez nem ritkán a központi bizottság, vagy a kulturális ügyek főideológusa (a későbbiekben évtizedekig Aczél György) – végső döntést hoztak a vitás kérdésekben, s a KISZ kapta meg a feladatot, hogy „rendezze” ezt a problémát. Így nyílhatott meg 1962. október 25-én a Dália.

Magyarországon tehát a jazz végleges elfogadásának és legalizálásának időpontja 1962 ősze. Az időpont szinte napra egybeesik a Beatles első kislemezének megjelenésével (*Love Me Do*, 1962. október 24.), vagyis a rock and rollt követő beatkorszak kezdetével.

Ez is történelmi pillanat. A „jazzcsata” fordulatai, fázisai jól mutatják be a hatalom és a rock későbbi viszonyát is. Már ekkor tetten érhető volt az a fáziskésés, amely később is meghatározta a rockzene hazai fejlődéstörténetét.

A kulturális irányítás illetékesei a „három T” (tiltott – túrt – támogatott) kategóriáit az ifjúsági zenére is alkalmazva mindig akkor jutottak el az ideológiai gyeplők lazításához, a „tűrésnek” (nagy ritkán „támogatásnak”) az állapotához, amikor külföldön már egy újabb generáció és vele egy újabb „jelenség” (a későbbiekben hippy, punk, diszkó, grunge, rap) jelentkezett.

Így miközben tőlünk nyugatra egy természetes fejlődési folyamat eredményeként születtek meg, terjedtek, majd mentek ki a divatból az újabb nemzedékek dalai, nálunk a hivatalosan emelt falak okozta fáziskésés miatt folyamatosan összetorlódtak, keveredtek a divatok, zenei stílusok, szubkultúrák és azok követői. Akik közül egyeseket már tűrttek, másokat viszont még tiltottak, ezért a szűk kelet-európai mozgástérben a „jazzcsata” után is folyamatos volt a háborúzás.

A hatvanas évek második felétől azonban az ifjúsági kultúra, a rock képviselői már nemcsak a hatalommal, de egymással is örökké szemben álltak (tánczene – beat, csöves – digó, rock – diszkó, punk – skinhead ellentétek), lehetőséget adva a hatalomnak, illetve a műfajjal foglalkozó intézmények vezetőinek nemcsak a három T váltogatására, de az „oszd

meg és uralkodj!” elve alkalmazásával az ifjúsági kultúra képviselőinek folyamatos megosztására is.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1. Népszabadság Könyvek*, 2006, 35. o.

Az első Táncdalfesztiválon helyet kapott – helyet kellett adni a beatnek is, de a harmadik elődöntőben fellépő négy együttes bizony csalódást okozott a műfaj híveinek. Fodor Lajos ezúttal már a beathez sem volt kíméletes. „Amikor megszólaltak, alig vártuk, mikor lépnek be a hegedűk, a rézfúvósok, a romantikus ellenmelódiák. S vártuk, vártuk sokáig, mikor szólal meg végre az igazi, gitáregyüttesre elképzelt modern szám. Egyértelműen csak a zsűri legmagasabb pontszámával jutalmazott utolsó számot (Még fáj minden csók) az Illés együttes és Szörényi Levente előadásában sorolhatjuk ide...” A többiek – elsősorban Zorán és a Metro, Mi fáj, gyere mesélj című dalukkal – csalódást okoztak. A beatzenészeknek a fellépésért cserébe hangszerelésben, előadói stílusban, öltözködésben egyaránt alkalmazkodniuk kellett a rendezők követelményeihez és elvárásaihoz. Valóban csak Illésék dala és Szörényi Levente előadásmódja ütött el a megszokottól, aminek meg is lett a következménye. Szörényi az elődöntőben „jellegzetes beat rángatózással, eksztatikus átéléssel”, a klubokban divatos előadásmóddal énekelte el dalát, s ez a szokatlan fellépés országos meglepetést váltott ki. A nézők – elsősorban az idősebb generáció tagjai – levelek ezreit írták, aminek eredményeként a döntőben a megregulázott zenekar – megfogadva a jótanácsot – beállt a sorba és jól fésült, konzolidált, „nyugodt” fellépésük alig különbözött a táncdalénekesekétől.

Sebők János: *Magya-rock 1. Zeneműkiadó*, Budapest, 1983, 128. o.

A következő ütközet a Táncdalfesztiválon zajlott le, ahol Szörényi Levente botrányhőssé vált és nemzedéki ideállá magasztosult egyszerre. A hírhedt „fáj-fáj-fáj” valósággal sokkolta az idősebbeket, ugyanakkor elbűvölte a tizenéveseket. Végre valaki a bájgúnárok és agyonsminkelt dizőzök után, aki a sajátos beat előadásmódot, az elevenséget, a kamaszos kihívást, a lázadást, a másságot jelképezte. A felnőttek egy része viszont a műsort nézve, Darwin tanításának lényegére döbrent rá. Volt, aki hosszúhajú veszedelmet emlegetett, de feltámadt az ötvenes évek hangja is: „Elhisszük azt, hogy ez a szám sikert aratna Amerikában, de nálunk semmi ilyenre nincs szükség. Az ilyen szám csak a lelket öli ki mindazokból, kikben még van” – írta egy levélíró.

A tiniket azonban az apák rosszallása mit sem érdekelt. Szörényi személyében rátaláltak arra, aki ellenállásukat, másra vágyásukat jelképezte, és új ideáljukat hamarosan mitikus alakká növesztették.

Sebők János: *Magya-rock 1. Zeneműkiadó*, Budapest, 1983, 98. o.

13/4B A MODERN KÖNNYŰZENE ELFOGADTATÁSA

Csoportos projektfeladat

1967-ben nem indulhattak önálló műsorral a beatzenekarok a fesztiválon. Mint arra egy nyilatkozatában Benkő László is rávilágított, ebben az évben Olaszthonban sem indulhatott a hivatalos programban a beatzene képviselői. A fellépők, a szerzők, a hangszerelők személyét nálunk is a fesztivál szakbizottsága döntötte el, amely a „magasabb színvonal” érdekében a fesztivál közreműködői közé csupa ismerős slágergyárost, céhbelt hívott meg (S. Nagy István például hét, Szenes Iván hat dallal szerepelt), a statisztálásra kényszerített beategyüttesek (Omega, Metro, Atlantisz, Syrius, Dogs stb.) csupán a kísérő-közreműködő szerepét játszhatták el. A fesztivál énekes sztárjai ugyancsak a „rég motorosok” közé tartoztak: Németh József, Toldy Mária, Mátray Zsuzsa, Kovács József, Bakacsi Béla, Aradszky László, Poór Péter, és az újak, Pálos Zsuzsa, Szécsi Pál, Máté Péter, Fenyvesi Gabi, Neményi Béla, Zorán, Koncz Zsuzsa és a későbbi győztes Zalatnay Sarolta. Az elhangzó slágerrek közül néhány: Nem várok holnapig, Ádám hol vagy?, Drága bakter úr, Rövid az élet, Utánam a vízözön, Annál az első ügyetlen csóknál...

A zeneértők már az első elődöntő után közbotrányt emlegettek, de a jóslatokkal szemben ez a fesztivál már valóban össznépi üggyé vált. A „nemes” vetélkedés – szó szerint – kinőtte a kereteit. Az éjfél utánig tartó elődöntőkben a közönség nem tudott betelni a dalokkal. Kovács Józsi Jöjj vissza hozzám című giccsáriája eufóriába kergette az idősebbeket, akik zajosan tüntettek kedvenceik (Sárosi Kati: Lassan bandukolva, Szécsi Pál: Csak egy tánc volt, Aradszky László: Annál az első ügyetlen csóknál, Poór Péter: Utánam a vízözön, Korda György: Bocsánat, hogyha kérdem) mellett. A fiatalok viszont saját bálványaikat (Neményi Béla: Drága bakter úr, Syrius: Tranzisztori, Zorán: Végre itt van az óra, Zalatnay Sarolta: Nem várok holnapig) éltették, függetlenül az előadott számok színvonalától.

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 130. o.

Az 1968-as év – a „Nyugat-majmolás” ellensúlyozására – a népieskedés és a magyarkodás jegyében telt a hazai könnyűzenében. Nemcsak a fesztiválon volt kötelező egyenruha a hímzett mellény, a bő ujjú ing, nemcsak itt léptek fel matyó babának öltözött énekesnők, nemcsak az itt elhangzott dalok címei (*A csongorádi kishíró unokája*, *Beates magyar úr*, *Sose fájjon a fejed* – minő véletlen, hogy a zsűri ennyi azonos témájú dalt talált!), hangszerelése, előadásmódja idézte a tschikos, fokosch, gulasch, puszta, paprika álromantikáját. Az Omega ez évben készült angol lemezére is felkerült a *Kállai kettős*, az Illés pedig Red Roof Hoovels (Piros nádfedeles kunyhó) néven vendégszerepelt Ausztriában, és az 1968-as *Ki mit tud?*-on feltűnt Hungária tagjai is magyaros lajbiban, bokájukat csattogtatva énekeltek arról, hogy nem bújnak többé már subába, s nem húzzák a köcsögöt a karóra. (...)

Kétségtelen, Magyarországon ezen a nyáron tetőzött a táncdalmánia. Egy korabeli felmérés szerint akkoriban minden tíz gimnazista lányból hét táncdalénekesnő akart lenni.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1*. Népszabadság Könyvek, 2006. 83–85. o.

Javasolt audiovizuális anyagok:

- Koncz Zsuzsa: Rohan az idő (zene)
- Illés: Táskarádió (zene)
- Vámosi János: Mit hoz a jövő? (filmrészlet)
- Illés: Még fáj minden csók (filmrészlet)
- Szécsi Pál: Csak egy tánc volt (filmrészlet)
- Zalatnay Sarolta: Nem várok holnapig (filmrészlet)
- Illés: Amikor én még kisser voltam (filmrészlet)
- Kovács József: A csongorádi kisbíró unokája (filmrészlet)

13/5A BETILTOTT DALOK ÉS ELŐADÓK 1.

Csoportos projektfeladat

Kérdés

Milyen okokból tiltottak be zeneszámokat, zenekarokat? Mi lett a betiltott dalok sorsa?

Készítsetek a következő órára egy ötperces bemutatót, amelyben választ adtok a fenti kérdésre! A bemutató során használjátok fel az alábbi forrásokat és a javasolt audiovizuális anyagok egy-egy részletét is! Ha nem ismerik a felsorolt zenészeket, énekeseket, keressék meg lexikonokban vagy az Interneten, hogy ki kicsoda!

Források

Rozsonits Tamás: *Interjú Bródy Jánossal*

– **Hogyan jutottatok ki Angliába, és mi volt a BBC-ügy?**

– A '60-as évek végén jártak nálunk angol zenekarok, és csereprodukció keretében, magyar származású koncertszervezők közbenjárására sikerült koncertezni Londonban. Először az Omega jutott ki, aztán 1970 elején mi kerültünk sorra. Londonban nagyon megdicsérték minket. A BBC-interjúra épp a Small Faces-el közös koncertünk után került sor, ahol az új énekes épp akkor mutatkozott be, úgy hívták, hogy Rod Stewart...fellelkesülve a londoni lüktető, sokszínű zenei élettől mentünk a BBC magyar adásába nyilatkozni.. Nem emlékszem, hogy ott valami jelentős ellenzéki nyilatkozatot tettünk volna, a hazajövetelünk után mégis letiltottak minket.

– Azért valami csak elhangzott, nem? Ki beszélt a rádióban? Levente és te?

– Igen. Feltételezésem szerint – ez nem biztos – az bánthatta Aczél György fülét, hogy olyasmit mondtunk arra a kérdésre, hogy itthon is elfogadják-e az új stílust, hogy lehet játszani, de azért még sokan nagyon merevek. Mire a riporter közbevetette viccesen, hogy hullamerevek, mi? Szóval a merevség és a hullamerevség egy szójátékban összetalálkozott, ez aztán oda vezetett, hogy azt mondták, hogy mi a hazai társadalmi berendezkedést már halottnak tekintjük. Iszonyú botrány és letiltás várt ránk. De ezt csak gondoljuk, mert akkor nekünk nem mondták meg, hogy mi volt a baj. Amúgy a '64-től '68-ig terjedő korszak volt a Kádár-rendszer leglazább, legmegengedőbb korszaka, utána behúzták kicsit a fékeket.

– **A következő nagy rendőrségi ügy – és most a pécsi kukarugdálásról ne beszéljünk – az 1973. június 10-én, Miskolcon tartott nagy rockfesztiválon robbant ki. (...) Úgy tudom, kicsit ironikusan köszönetet mondtál a rendőrségnek, akik éjszakára sok fiatalnak „átmeneti szállást” biztosítottak, mert fogva tartották őket egy tornateremben.**

– Mondtam néhány mondatot, amit nagyon rossz néven vettek. Ezután ellenem államellenes izgatás alapos gyanúja okán eljárást indítottak, aminek következményeként kivontak a zenekarból. A társaim nem álltak ki mellettem, csak Koncz Zsuzsi, aki eljött a tárgyalásra, és mellettem tanúskodott. Azon múltott minden, hogy bebizonyosodott, hogy nem a szavaim után tört ki a balhé a rendőrség és a közönség között, hanem tőlem függetlenül. Amúgy az utolsóként fellépő Bergendy zenekar műsora alatt özönlött a lezárt pályára a lelátókról a tömeg. Ha sikerül rám verni a balhét, letöltendő börtönbüntetésre ítélték volna, ahogy ezt az ügyész indítványozta.

<http://www.rockinform.hu/brody.htm>

1970. április 26-án kezdték volna el forgatni filmjüket Mészáros Mártával (ennek zeneanyaga lett volna „a” nagylemez), de a munkálatokat leállították, eltiltották őket az ORI rendezvényeitől, nem léphettek fel a fővárosban, a Hanglemezygár nem adta ki lemezeiket, Koncz Zsuzsa második, Szerelem című albumát, amelyen Szörényi-Bródy szerzeményei hallhatók, nem játszott a rádió – a lemez így is 100 000 példányban fogyott el! –, nem szerepelhettek egy évig a nyilvánosság előtt. Az ok? Hivatalosan nem marasztalták el az együttest, az őket sújtó embargó hallgatóságos, mégis egységes intézkedésnek tűnt. A rejtélyre aztán a Magyar Ifjúság 1970. június 5. számában Takács István Sértett szentek vagy Illések és pofonjaik című cikke adott választ. Ebből kiderült, Illések a BBC egyik műsorában meggondolatlanul, szabadszájúan fecsegtek, és ezzel az ellenséges propaganda számára szolgáltatott anyagot. Illések hiába tiltakoztak a rosszhiszemű vádak ellen, a „nagy csapat” teljesen eltűnt. A befogadott, díjesővel jutalmazott, imádott „szenteket” letaszították a rock-olümposzról, és fekete báránnyá változtatták őket.

1970 ennek megfelelően csendes év az Illés történetében. Vidéki fellépések, négy dal a Szép lányok ne sírjatok című Mészáros Márta filmben, amely az Illés-film helyett készült.

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 104. o.

Nem engedték megjelenni a *Légy erős* című Illés-dalt, amely Mészáros Márta *Szabad lélegzet* című filmjében hangzott el először, s a *Vigasztalj meg* című számmal együtt kislemezen tervezték megjelentetését. 1973 nyarán-őszén Bródy, illetve az Illés körül felforrósodott légkörben az MHV úgy „elnapolta” a dalok kiadását, hogy csak húsz évvel később, 1993-ban kerültek nyilvánosságra.

A *Valahol egy lány* eredetileg Illés-dalnak íródott, és *A királyé nem leszek* sokatmondó címmel került volna fel a zenekar 1971-es lemezére. De nem engedélyezték, így lett Koncz Zsuzsa *Kis virág* című lemezének nyitódala. Hasonló sorsra jutott a *Vigyázz, ha jön a vonat* című dal is, ami szintén a *Kis virág* című lemezre került rá, holott eredetileg – Illés-dalként – Szörényi Szabolcs énekelte volna. De az áttételes üzenet miatt ez is túl kockázatosnak ítéltetett az Illés előadásában. (...)

Érdekes kalandokat élt meg a hetvenes évek elején az Illés nagy nemzeti költőink – Petőfi, József Attila verseinek megzenésítésével is. Az eltiltás utáni időszakban több filmhez írtak zenét, közülük a legfontosabb a *Petőfi '73*-ban szereplő *Európa csendes* című vers megzenésített változata. A Petőfi- emlékévként készült, szokatlan hangvételű film bemutatását – bár hivatalos körökben nagy vitát váltott ki – engedélyezték, az MHV azonban az aktualizálható, „áthallásos” versrészletek miatt nem adta ki a dalt, amely – szöveggel – további nyolc évig nem hangozhatott el. Bár 1980-ban instrumentális változatban felkerült Szörényi Levente *Hazatérés* című szólólemezére, sőt 1981-ben szöveggel a *Koncert* című Illés-rendezvényen is elhangzott, az MHV még ekkor sem merte kiadni az eseményről készült dupla LP-n. (Ezen nem szerepelt a *Ha én rózsá volnék* című dal sem!) Az *Európa csendes* szöveggel 1984-ben, Szörényi Levente búcsúfellépésén hangzott el újra, és akkor végül lemezen is megjelenhetett. Az 1973-as eredeti felvétel Bors Jenőék hivatali működésének (1990) végéig nem kerülhetett nyilvánosságra. Végül 1996-ban vált hanghordozón elérhetővé.

13/5B BETILTOTT DALOK ÉS ELŐADÓK 1.

Csoportos projektfeladat

(folytatás)

A lemezgyári illetékesek különösen a Szörényi által már akkor is kedvelt nemzeti témákra és színekre voltak érzékenyek. A *Ne sírjatok lányok* című utolsó Illés-album borítóján például egy csomag látható, amely eredetileg nemzeti színű cukorspárgával volt átkötve. Borsék kijelentették, hogy erről szó sem lehet, és kötelezték a grafikust, hogy változtasson a borítóterven, aki végső megoldásként lilás tollal kiretusálta a nemzeti színeket. Később Bródy Illuzionista című dalának egyik sorát kellett megváltoztatni a nemzeti színek említése miatt. De a *Március, 1848* koncertrögzítése esetében is azért kellett a stúdióban átkeverni a felvételt, hogy a háttérből kiszűrjék a közönség „nacionalista” reagálását.

Az MHV nem volt kíméletes másik nagy költőnk, József Attila verseivel sem, akinek egyes műveit a hetvenes évek elején szintén nem tartották „időszerűnek”. Bródyék Koncz Zsuzsa *Jelbeszéd* című albumára zenésítették meg a *Bolyongok* című verset, de Borsék kerek perc kijelentették, hogy 1973-ban a következő sorok nem jelenhetnek meg hanglemezgyári jóváhagyással: *„Merrefelé menjek? Balra-e vagy jobbra? / Fönn csillagok vannak, fölnezek azokra, / fénylő csillagokra. / Merre nincs csillagfény – arra fogok menni / ott fognak engem igazán szeretni, / igazán szeretni.”* Hogy a nagylemez megjelenését ez az ellentmondást nem tűrő döntés ne veszélyeztesse, Bródynak két nap alatt kellett új számot írnia, s ekkor született meg egy újabb József Attila-vers, a *Kertész leszek* megzenésítése. A *Bolyongok* egyébként annyira megijesztette az MHV cenzorait, hogy a regnálásuk ideje alatt ennek a megjelenésére egyáltalán nem vállalkoztak.

A nagy bejérések évében Szörényi Levente *Utazás* című lemezéről is lemaradt egy dal, az A oldal hatodik felvétele (*Hidd el, ez Ő*). Erdős ugyanis klerikális felhangot vélt kihallani belőle.

Bródynak azonban nem csak a rossz emlékű 1973-as évben voltak súrlódásai az MHV-val. Az elhíresültek közül kalandos útja volt a *Ne várd a májust* című dalnak is, amelyet első szólólemezére (*Hungarian blues*) akart feltenni, de a Hanglemezgyárban kategorikusan elzárkóztak előle. Zorán viszont éppen ekkor hívta fel telefonon. A szerző így emlékezett a történetre: *„Jött Zorán, hogy kéne neki egy dal, van-e neki való. Mondtam, hogy egy volna, de a lemezgyári stúdióban nem lehet elénekelni, neked a rádióban talán sikerül. Vállalta, és ha a középső versszakot át is dúdolta, azért rákerült a lemezére”.*

A rádió vezetőire egyébként szintén nem volt jellemző a „bátorság”. Sőt a „beszarási koeficiensük” jóval nagyobb volt a hanglemezgyáriaknál. Az Illés- vagy Koncz-lemezeken kiadott Bródy-daloknak legfeljebb ha a felét játszották. A *Jelbeszéd* című albumot például teljes egészében leadhatatlannak minősítették. Hasonlóképpen nem kerülhetett adásba a Szörényi Levente *Utazás* című szólóalbumán felvett dalok nagy része sem. A megzenésített Petőfiről, József Attiláról ne is beszéljünk!

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyar rock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 214–218. o.

A hetvenes évektől előbb csak rockkoncerteken, majd utcai megmozdulásokon, tömeggyűléseken is gyakran felhangzott a *Ha én rózsá volnék* című dal, amelyet joggal emlegetnek nemzedéki himnuszaként. Bródy János mondja a születéséről: *„Eredetileg csak úgy, magamnak írtam valamikor hatvankilenc nyarán. Az Illés zenekarban már kísérleteztem azzal, hogy népdalokra írjak szöveget.”* A számot nyilvánvalóan az 1968-as csehszlovákiai bevonulással

kapcsolatos élmények, érzések ihlették, de az akkori kiélezett helyzetben a zenekart sújtó szankciók idején évekig nem lehetett szó az előadásáról. 1972 telén az Erkel Színházban, a KITT-Egylet koncertjén hangzott el először nyilvánosan, majd 1973-ban felkerült Koncz Zsuzsa Jelbeszéd című albumára. Az előadást már az első alkalommal ováció fogadta, mert a „beatnemzedék” azonnal ráértett, hogy ebben a tradicionális hangvételi mégis modern songban (...) saját himnusza született meg. Nemzedéki hovatartozástól függetlenül mindenki a nemzeti érzés és függetlenségi vágy egyik megnyilvánulását látta benne.

A hatalom is érezte benne a „veszélyes fegyvert”, s a pártközpontban egyesek úgy gondolhatták, a „fokozódó nemzetközi helyzetben” veszélyes a lánctalpak, az ablak vagy a zászló emlegetése. Koncz Zsuzsa lemezét felsőbb utasításra kivonták a forgalomból, és a dal évekig tiltólistán szerepelt. Ma már az is tudható, hogy melyek voltak a konkrét kifogások

Bródy János: *„Akkoriban azt gondoltam, nem a zászlós versszak miatt tiltották, hanem a következő két sorért: „Ha én utca volnék, mindig tiszta lennék, s ha egyszer lánckerék taposna, alattam a föld is beomolna.” Én ezt pacifista jelleggel írtam, amit a gyanúsításra hajlamos elvtársak úgy értelmeztek, hogy távoli visszahívója a cseh eseményeknek. A másik kifogást az MHV támasztotta: „Ha én ablak volnék, akkora nagy lennék, hogy az egész világ láthatóvá váljék.” Akkoriban volt Helsinki, és ezt a két sort kapcsolatba hozták az eszmék szabad áramlásával, amivel elviekben egyetértettünk mi is, de inkább a nyugatiak fő ideológiai álláspontja volt.”*

Bors Jenő: *„A Ha én rózsa volnék című dalt szövegét Bródy egyik legjobb munkájának tartottam. Sajnos azzal nem számoltam, hogy a lemez közvetlenül egy olyan pártkongresszus előtt jelent meg, ahol a baloldali kemény mag erőteljes támadásra készült Kádárral szemben, és okulva a prágai tapasztalatokból, mindenképpen szorosabbra akarták húzni a gyeplőt. Döbbenetes módon őket nem a Ha én utca volnék kezdetű szakasz irritálta, hanem a Ha én zászló volnék*. Hiába magyaráztam, hogy ez Bródynál az állandóság, a következetesség szimbóluma, akkor még nem tudtam, hogy a közelgő kongresszuson nagy változásokat akarnak, és ez a sor éppen erre a kényes tyúkszemre lép rá.”*

* Érdemes összevetni az előző , a „fényes szelek” nemzedékének nemzedéki himnuszával, a Sej, a mi lobogónkat című dallal.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 200–201. o.

Javasolt audiovizuális anyagok:

- Koncz Zsuzsa: Ha én rózsa volnék (zene)
- Sej, a mi lobogónkat (zene)
- Zorán: Ne várd a májust! (zene)
- Bródy János: Aczél tombol (filmrészlet)
- Illés Lajos: Aczél feloldja a betiltást (filmrészlet)

13/6A BETILTOTT DALOK ÉS ELŐADÓK 2.

Csoportos projektfeladat

Kérdés

Milyen okokból tiltottak be zeneszámokat, zenekarokat? Mi lett a betiltott dalok sorsa?

Készítsetek a következő órára egy ötperces bemutatót, amelyben választ adtok a fenti kérdésre! A bemutató során használjátok fel az alábbi forrásokat és javasolt audiovizuális anyagok egy-egy részletét is! Ha nem ismerik a felsorolt zenészeket, énekeseket, keressék meg lexikonokban vagy az Interneten, hogy ki kicsoda!

Források

Harangozó Teréz (1943): 1965-ben második lett a *Ki mit tud?*-on, s felvették a rádió könnyűzenei stúdiójába, ahol 1966-ban készült első felvétele (...). Második dala (*Minden ember boldog akar lenni*) már országos siker. Két évig ő volt a legsikeresebb női előadó: 1967. július 1. és 1968. június 30. között 362 473 kislemezét adták el, főként Dobos Attila slágereinek (Minden nap, mindenkinek van egy álma) köszönhetően. Utóbbi 1968-ban három hónap alatt lett aranylemez. (...) Dobos disszidálása után legnagyobb sikereit betiltották, s ezzel karrierjét is kettétörték.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyar rock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 83. o.

A *Nemzeti dal* zenéjét Tolcsvay László írta. A számot a Sanzonbizottság elfogadta, tehát kiadásának elvben nem volt semmilyen akadálya. Mégis fennakadt a hanglemezgyári és rádiós cenzorok szűrőjén, s csaknem egy évtizedig annak ellenére utasították el, hogy ezt a művet „felülről” rendelték a zeneszerzőtől.

Tolcsvay Béla visszaemlékezése szerint „felkérésre írtuk a dalt. A Petőfi Centenárium emlékévi Emlékbizottság, a Hazafias Népfront V. kerületi bizottsága, az MSZMP V. kerületi bizottsága, az V. kerületi KISZ-bizottság, valamint az Országos Rendező Iroda rendelte meg a belvárosi Forradalmi Ifjúsági Napok megnyitó ünnepségére. A helyszín az Egyetemi Színpad. Ugyanígy felkérték Illéséket az Európa csendes megzenésítésére, Dinnyés Jóskától pedig a XIX. század költőit kérték. Az ünnepségen Fekete Sándor megtartotta az emlékbeszédet, utána mind a hárman eljátszottuk a dalokat. Ennyi történt. Megígérték, hogy lemezen is megjelennek. Hát az valóban elmaradt. Mi később koncerteken játszottuk a Nemzeti dalt. Senki nem szólt semmit. A klubokban pedig a gyerekek felvették, majd a saját kis ünnepségükön, március 15-én, e felvételt játszották le. Ebből volt néhány balhé. Pedig a dal hivatalosan soha nem volt betiltva. Amikor Koltay Gábor a Koncertet rendezte, megkért, játsszuk el. A felvétel után volt egy kis csata, hogy a lemezre rákerülhet-e, de végül rákerült. Igaz, ehhez Nemeskürty tanár úr is kellett.”

A Nemzeti Múzeum lépcsőiről évente legalább egyszer országos nyilvánosság előtt elharsogott „Talpra magyar” zenés változata a magyar médiában a nyolcvanas évekig nem kapott semmilyen publicitást. Nem készülhetett róla lemezfelvétel, nem játszotta a rádió, nem mutatták be a televízióban.

1981-ben, mint a Tolcsvay és a Trió egyik számát felvették A Koncert műsorába, s a sportcsarnok közönsége lelkes ovációval fogadta, ami még mindig annyira „megijesztette” az MHV illetékeseit, hogy csak külön pártfogói közbenjárásra voltak hajlandóak belemenni, hogy felkerülhessen a dupla albumra. A hivatal „zavarodottságát” jelezte, hogy a Nemzeti

dal szövegírójaként a lemezborítón Bródy János tüntették fel. Bródy így kommentálta az esetet: *„Ez feltehetőleg a hivatal lelkiismeret-furdalásának volt a következménye, nyilván érezték, hogy egy Petőfi Sándor-verssel ma már nem lenne szabad bajnak lenni, de ha mégis, akkor azt talán nem is Petőfi írta, hanem én.”*

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 209. o.

1973-ban a magyar rocktörténet egyik legnagyobb botránya Koncz Zsuzsa Jelbeszéd című nagylemeze körül robbant ki. Ezzel a lemezzel kapcsolatban terjedt el az a legenda, hogy meghallgatása után Aczél György teljesen kiborult. A legfőbb kultúrfunkcionárius kedélyét állítólag három szám kavarta fel (*Ha én rózsza volnék, Egy fiatal költő emlékére, Ki mondta*), de egyesek melléjük sorolták a címadó számot is.

Bors Jenő: *„A Hanglemezgyár számára teljesen váratlanul és előzmények nélkül következett be a betiltás. Ahogy rendesen, az elkészült lemezt átadtuk a rádiónak, és a „zésítő bizottsága” eldöntötte, hogy mely számok forgathatók le szerkesztett műsorokban. Arról, hogy a rádió a Jelbeszédnek több számát nem „zésíti”, értesültünk, de hát ez nem először fordult elő, másrészt a rádiót független, állami intézménynek tekintettük, melynek döntése minket nem befolyásol. És teljesen gondtalanul árultuk a lemezt.”*

Az MHV igazgatóját azonban nem sokkal később „raportra” rendelték a pártközpontba, és amikor Bors kifejtette, hogy a *Ha én rózsza volnék* című dalt a magyar popköltészet csúcsának tartja, ráadásul politikailag nagyon is pozitívnek, akkor az illetékes elvtárs csak annyit mondott: *„Akkor úgy látszik, nem értünk egyet. Mert mi ezt kimondottan helytelennek és károsnak tartjuk. De adminisztratív intézkedésre nincs szükség.”*

Bors azonban másképp értelmezte az adminisztratív intézkedést: *„Én úgy értettem: nem fogják parancssal leállítani a lemezt, ő pedig arra gondolt, hogy én leállítatom a gyártást, meg az értékesítést, és akkor ellenem indítottak fegyelmet.”*

Mindenesetre pár nap múlva ismét megcsörrent Bors telefonja, ezúttal a Művelődési Minisztériumba kellett bemennie, ahol utasításba kapta: nem folytathatja a lemez préselését és árusítását. Megkérdezte erre, hogy mi legyen a már boltokba szállított példányokkal. *„Mennyi lehet kinn?”* *„Kevés.”* *„Jó, bevonni nem kell, de tovább egy darab se mehet ki.”* Koncz Zsuzsát, aki 1973 őszén Tokióból érkezett haza, váratlanul érte a botrány. Erdős „doktor” javaslatára – családi kapcsolatait kihasználva (férjének, Boldizsár Miklósnak az apja, Boldizsár Iván Aczél György közeli ismeretségi körébe tartozott) – végigjárta az ügynökök érdekelte elvtársakat, majd kihallgatást kért Aczél Györgytől, aki azonban nem szolgált érdemi válasszal. A Jelbeszéd-ügy végül nem terelődött politikai síkra, hanem a minisztériumi ukáznak megfelelően zárult le. Az első sorozatból kiszállított 48 ezer példányt eladták a boltokban, a gyári raktárakban lévő példányokat pedig bezúzták. Az MHV illetékesei ezt követően az albumot tíz évre elsüllyesztették az archívumban, s úgy eldúgták, hogy amikor 1983-ban a Rock-legendák sorozatban újra kiadták, nem találták meg az eredeti borítótervet.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 217. o.

13/6B BETILTOTT DALOK ÉS ELŐADÓK 2.

Csoportos projektfeladat

Tíz évvel az Omega együttes hivatalos megalakulása után, a kettéválást követő évben – 1972-ben készítette az együttes ezt az albumot, amely a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat döntése miatt ebben a formában nem jelenhetett meg. A döntést a vezetőség a magyar rockzenei élet 1971-es átrendeződése okozta, még nem kialakult, bizonytalan új helyzettel magyarázta, de valószínűleg hozzájárult a nemleges döntéshez a „Szex apó” című kompozíció, amelyben a korabeli könnyűzenei igazgató saját magát vélte kigúnyolni látni. Mindenesetre az tény, hogy az Omega együttes sorrendben negyedik stúdió albuma sem hagyományos analóg bakelit nagylemezen, sem kazettán nem jelenhetett meg. Helyette egy évvel később, mikor az együttes sikeres hazai és külföldi turnéján bizonyította életképességét, lehetőséget kapott egy új album megjelentetésére, mely a turnék során riporter magnetofonokkal felvett anyagokból lett összeválogatva, és „Élő Omega” címmel adták ki 1973-ban. Az élő albumon hét szám koncert verzióban helyet kapott a kiadatlan anyagból, de a címadó dal* és természetesen a „Szex apó” nem kerülhetett rá. Ezen a kazettán az eredeti stúdió felvételek hallhatóak az eredeti borítótervek szerinti csomagolásban és több mint negyed század távolából is megállapítható, hogy talán a legmarkánsabb Omega albumról van szó, amely minden valószínűség szerint meghatározó szerepet játszott az együttes akkor kibontakozó nemzetközi karrierjében.

Omega: 200 évvel az utolsó háború után
(A kassetta borítójának szövege), 1998.

* A 200 évvel az utolsó háború után 1971-ben kislemezen megjelent, így kicsi a valószínűsége annak, hogy ez volt a betiltás oka.

A hetvenes évek elején Budapesten hírnevet szerzett Kex együttes akár a ma undergroundnak nevezett irányzat korai előfutára is lehetett volna, hiszen a nagy élményt soha nem a technikára épített zenéjével okozta, inkább az előadási móddal, a körítéssel. Baksa Soós Jánossal minden alkalommal más előadást produkált az együttes, viszont mindegyik maradandó volt a hallgatóság számára.

Az együttes tagjai nem is törték magukat, hogy beszálljanak a hangszerfegyverkezési versenybe, próbálni is általában ad hoc jelleggel szoktak. Akkor, amikor éppen jólesett nekik. Igaz, pénzük sem nagyon volt, amiből növelni lehetett volna a cuccot. Baksa ugyanis már az előadások előtt felvette az aznapi honoráriumot, s azoknak vett rajta belépőjegyet, akik egyébként kintrekedtek volna. Egyszer történt csak meg, hogy elkótyavetyélte a bevételt. Az Egyetemi Színpadra kaptak meghívást, s ebből az alkalomból az együttes énekese, show-manje egy tucat tortát rendelt előadás előtt a közeli cukrászdában. (Pontosan kiszámolva a honoráriumot.)

Lejátszották a műsorukat, majd Baksa bejelentette, hogy most egy érzelgős történetet szándékoznak előadni a nagyérdeműnek. A zenészek gyorsan átöltöztek: Doleviczényi az orgona mögött mérges öregúrnak, Bianki, a gitáros nőcsábásznak, Baksa pedig kívánatos, fiatal kislánynak. A basszusgitáros Imre Attila és Kisfaudy András dobos játszották a „megrökönyödött szomszédokat”.

A történet a következő volt: a bájos, ám naiv kislányt pillanatok alatt elcsábítja a gaz csábító, s felmennek a lányka lakására, de hirtelen hazatér a mérges férj, aki melleleg cukrász, és egy tucat tortával szokott kedveskedni esténként asszonyának. A szituáció kiválóan megalapozta tehát a hatalmas tortacsatát. Természetesen az ártatlan kislány és a megrökö-

nyödött szomszédok is hamarosan beavatkoztak a küzdelembe. Hab habon nem maradt, pillanatok alatt csurom torta lett az egész színpad, s az első sorokban ülők sem maradtak ki a szórásból.

Ez volt egyébként az egyetlen eset hazánkban, hogy túlzott édességfogyasztás miatt kitiltottak beategyüttest egy színpadról.

Czippán György szerk.: *Anekdóták a hőskortól napjainkig*
Ifjúsági Rendező Iroda, Budapest, 1986, 71. o.

Könnyűzenei kultúra és ifjúsági szubkultúrák a Kádár-korszakban

A magyarországi diktatúra viszonyai között a 70-es években nem volt esély egy ilyen mozgalom létrejöttére, viszont a hazai rockegyüttesek, bár szolidabb formában de szintén rendszerellenes kritikát hangoztattak, így hamarosan a *Hobo Blues Band* és a *P. Mobil* nemkívánatossá vált Aczél György és társai szemében. A korai magyar underground-ban a 80-as évek elején megjelenő Beatrice együttes ment a legmesszebbre, a disco-ból érkezett együttes hamarosan átvette a punk néhány külsőségét, és botrányos viselkedésükkel és szövegeikkel ők vívták ki legjobban az államhatalom ellenszenvét. A *Hobo Blues Band*, a *P. Mobil* és a *Beatrice* alkotta a „fekete bárányoknak” nevezett csoportot, amely úgyszólván tiltólistára került a Kádár-rendszerben. A 80-as évek elején, jelentős késéssel jelentek meg az országban az első valóban punk együttesek (például *Neurotic*, *CPG*, *Görccsgárda*, *Dögevők*, *Aurora Cirkáló*, *Kretens*).

Mivel a punk filozófiája teljességgel elfogadhatatlan volt a kommunista államhatalom részéről, így ezek a zenekarok nemhogy lemezszerződéshez nem juthattak, de fel sem léphettek. Egyikük, a CPG a zeneipar „illetékes elvtársát”, Erdős Pétert illette botrányos kifejezésekkel, az együttes tagjai ezért hamarosan rács mögé kerültek...

http://members.chello.hu/idol2003/Cikkek/konnyuzenei_kultura_a_kadar_korszakban.htm

Javasolt audiovizuális anyagok:

- Koncz Zsuzsa: Ki mondta? (zene)
- Koncz Zsuzsa: Egy fiatal költő emlékére (zene)
- Koncz Zsuzsa: Jelbeszéd (zene)
- Kex: A család (zene)
- Omega: 200 évvel az utolsó háború után (zene)
- Omega: Szex apó (zene)

13/7A AZ ÚJ ZENÉVEL JÁRÓ KÜLSŐSÉGEK

Csoportos projektfeladat

KÉRDÉS

Mik azok a külsőségek, amiket a hivatalos politika (és az idősebbek) kifogásoltak? Mikor és milyen megoldás született?

Készítsetek a következő órára egy ötperces bemutatót, amelyben választ adtok a fenti kérdésre! A bemutató során használjátok fel az alábbi forrásokat és javasolt audiovizuális anyagok egy-egy részletét is! Ha nem ismerik a felsorolt zenészeket, énekeseket, keressék meg lexikonokban vagy az Interneten, hogy ki kicsoda!

Források

1957. február 2. Magyar Ifjúság

„Amerikában ez a szó: „tinédzser”, rövidesen egyet jelentett a big biznisszel, a nagy üzlettel, és a konzervatív mammutcégek tehetetlenségét, mozdíthatatlanságát kis, független vállalkozások – menedzserek, producerek, koncertszervezők, kiadók – használták ki. A fiatalság ügyét – bármilyen furcsán hangzik is – az üzlet segítette diadalra. A fogyasztó diktált, és az üzlet teljesítette feltételeit, kívánságait. Megszületett az ifjúság kultusza, futószalagon készültek a lázadás, az új életforma kellékei, az ötvenes évek új csodái; tranzistoros rádió, képregények, coca-cola, strandpartik, napszemüveg, csónadrág, hidrogénezett frizura, hullámlovaglás, Marilyn Monroe, James Dean, motoros száguldások, országúti cirkálók és mindezek háttérzenéjeként a pimaszul, magabiztosan harsogó rock, amely Billy Haley „utasításait” követve már a nap 24 órájában bömbölt a rádióban, az éttermekben, a juke boxokban, koncerttermekben, lemezeken – diadalittasan, arcátlanul, a felnőttek szemébe nevetve.”

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 22. o.

„A New York Times szerint Presley kiabál, sóhajt, nyüszít, kotkodácsol, artikulátlan hangot ad ki magából, miközben teste a rock and roll ritmusára leírhatatlan vonaglásba kezd. A Der Spiegel szerint leginkább egy tehetséges hastáncosnőre emlékeztet. Rendszerint nem engedik el a színpadról, és amikor nagy nehezen beszáll valamelyik Cadillacjébe, megrohanják a fiatal lányrajongók és a kocsit rúzsnyomokkal borítják el. Rúzsnyomok lepik el a slágerénekes villájának falát is. A Presley-örület nem más, mint az elkényeztetett amerikai fiatalság forradalma a polgári uralom ellen.”

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 13. o.

Takács M. József: *a Dühöngő ifjúságtól a Woodstock-nemzedékig*

(...) A fiataloktól elvárt „jólneveltséggel”, „jólöltözöttséggel” szemben a rock és a beat kezdetétől fogva a vadságot és fésületlenséget, a megkövetelt renddel szemben a spontaneitást testesítette meg, továbbá megteremtette az előadók és a közönség eksztatikus egygyé válásának, a fiatalok „itt és most” történő testi-lelki felszabadulásának, az élet és a művészet összemosódásának lehetőségét. A szüleiktől minél élesebben elhatárolódni kívánó fiatalok számára megnyugtató volt az a tény, hogy a felnőttek értetlenül és megbotránkozva

szemlélték már a Beatles-mániát is, Jimi Hendrix torzított-gerjesztett elektromos gitárjának elementáris hangja pedig egyenesen a szívbajt hozta rájuk.

Az emberi testnek a konvenciók alóli felszabadításáért folytatott harcban a korszellemet kifejező rockzene nemcsak az öltözködés, a hajviselet és a tánc terén hozott áttörést, hanem az addig uralkodó erkölcsi–szexuális prűdéria ellen is rohamra indult – gondoljunk csak a „csípőtekergető” Elvisre, Jim Morrison vagy a Rolling Stones egyes dalaira. A rock és a szexuális forradalom kölcsönhatása azután is megmaradt, hogy a hatvanas évek közepén számos zenész már általánosabb társadalmi-politikai kérdéseket kezdett feszegetni dalaiban. (...)

Az álszent (kis)polgári erkölcs elleni lázadás, a polgárpukkasztás legeredetibb fenegyereke, Frank Zappa letolt nadrágban, vécén ülve fényképeztette le magát, művészi ars poétikája pedig így hangozott: „Egyetlen akkord sem elég torz ahhoz, hogy kommentáljon minden förtelmet, amit a kormány a nevünkben véghezvisz.” Nagy visszhangjuk volt a rocksztárok provokatív egyéni gesztusainak is. John Lennon például – a rhodesiai fajúldozó rezsinnel titkon fegyvereket szállító angol kormány elleni tiltakozásul – visszaküldte lovagi kitüntetését a királynőnek, később pedig Yoko Onóval közösen ágy–béke-happeningeket rendezett a hippik „Szeretkezz, ne háborúzz!” jelszavának szellemében. (...)

Forrás: Rubicon, 1998/1

A budapesti fiatalok első nagyobb szórakozóhelye 1961. augusztus 20-án nyitotta meg kapuit a budai vár oldalában. (...)

Az Ifiparkba a következő évben minden hétvégén 2000-2500 fiatal váltotta meg az ötförintos belépőt, így az intézmény kultikus helyé vált. A Duna-parton gyülekező, gyakran sort álló fiatalok látványa hamarosan hozzátartozott Budapest nyári városképéhez. A park azonban ekkor még a hagyományos szórakoztatás fellegvára volt. Népi muzsikát éppúgy lehetett itt hallgatni, mint esztrád- vagy tánczenét, s bár egyes klubokban már szólt a botrányokat kavaró „luxemburgi stílus”, itt – mozgalmi felügyelet mellett – még igencsak szolidan szórakoztak a vendégek. (...) De amikor 1962-től a Nebuló, illetve a Bergendy kavarta meg kicsit az „állóvizet”, akkor már a parkban is emelkedett lett a hangulat, a Metro és a többi amatőr beatzenekar megjelenésével pedig olykor már eksztázisig „fokozódott a helyzet”, s ilyenkor a rendezőség mindig közbelépett, kinyíltak a pofonládák.

A hatalom nem tűrt renitens viselkedést, s akinek nem tetszett, mehetett. Az Ifipark vezetősege elsőként szelektált, s a „divatmajmokat, a hosszú hajúakat, az „ízléstelenül öltözőket kizárták.

Jávorszky Béla Szilárd–Sebők János: *A magyarrock története 1.*
Népszabadság Könyvek, 2006, 29–32. o.

13/7B AZ ÚJ ZENÉVEL JÁRÓ KÜLSŐSÉGEK

Csoportos projektfeladat

Zorán: „A mi közönségünk a zene miatt jött. Óriási vonzerő volt abban, amit játszottunk, félig-meddig tiltott gyümölcs számokból állt a műsorunk. Kevesen emlékeznek már arra, hogy annak idején például tilos volt twistet játszani és táncolni. A klub vezetői érezték, hogy ez nevetséges, ezért egy tánctanárt szerződtettek, aki buli előtt bemutatta a fiataloknak, hogyan kell kulturáltan twistelni. Így már neve volt a gyerekeknek – így lett a twistből társastánc –, ebbe már nem lehetett belekötni. Ez volt a „tiltott gyümölcs a legédesebb” című fejezete pályafutásunknak. Óriási felszabadultság és lelkesedés volt a közönség jellemzője. Olyan zenét hallgathattak, amit magukénak éreztek.”

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 72. o.

Kiindulópontunk a hetvenes évek eleje, amikor tetőzött az „ifjúsági probléma”. Ennek emblematikus megjelenítője és szervezője – Kádár János szép szavával – a vadnyugati nadrágviselés (értsd farmer: amit a párt ekkor már *nem ellenzett*) és az ún. popkultúra. Talán nem véletlen, hogy épp ebben az időszakban kezdődtek tárgyalások a „vadnyugati nadrág” kérdésének rendezéséről, a Levi's Strauss céggel. Ha végignézzük azt a rengeteg csacskaságot, amit az *Extázis 7-től 10-ig*-ben a (...) távolságtartó KISZ-es egyetemisták összehordanak a beatzenéről, nagyjából érzékelhetjük azt a tanácstalanságot, amely minden bizonnyal a pártvezetésben is uralkodott a beatzene kiváltotta szenvedélyek láttán. Bizonytalan helyzetben rutinszerűen cselekszünk: a párt a beatzenére is kivetette a három T máshol már jól bevált hálóját. A támogatott zenekarok mint „színvonalas muzsikát játszó együttesek” tévéképernyőre is kerülhettek (Táncdalfesztivál), rosszkodás esetén azonban bármikor átkerülhettek a túrt vagy akár tiltott csöbörbe is. Lemezgyár, Sanzonbizottság (hah!) és más efféle kulcsszereplői voltak a történetnek. Ráadásul ez a „beat-izé” mint nyugati termékfolyam nehezen volt ellenőrizhető, s furtonfurt osztályozhatatlan újításokat produkált, melyek valahogy mindig átszivárogtak gondosan ellenőrzött határainkon. Itt van például ez az aberrált újítás, hogy rendes színházban elektromos gitárok nyávogására gondozatlan frizurájú egyének üvöltöznek, és ezt rockoperának nevezik. Ráadásul egy ideológiailag olyan retrográd alakot, mint a klerikális Jézus Krisztus, próbálnak meg a rendezetlen hajviselet alapján idealizálni és a fiatalság eszményévé emelni.

168 óra, 1973. március 3.

1971-ben nem véletlenül tette szóvá a Népszabadság (Eltűnt a közönség), hogy csendesebbé váltak a koncertek, s bár a klubok előtt hétvégeken még mindig hosszú sor áll, de az előző évek ekstázisos hangulata már a múlté, s átalakulóban van a közönség is.

Magyarországon a koncertekre a kezdetektől fogva csak a tizenéves korosztály járt, s az új arcok már egy új generáció jelentkezését jelezték. A felnövekvő új nemzedék azonban már korántsem élvezhette a harcnak, a beatnek azt a felszabadító mámorát, mint előző nemzedéktársai. Nemcsak a szigorú intézkedések tették lehetetlenné az effajta harcokat, a korábbi évek fontosnak tartott „ügyei” is megoldást nyertek időközben. 1971-ben az országgyűlési képviselő (!) Gyurkó László emel szót azért, hogy a fiatalok végre farmerben is járhatnak az Ifjúsági Parkba, és 1972-re ez a „probléma” is megoldást nyer. 1971-ben ugyan még az Omega vagy a Bergendy sem léphet fel a tv Hi-Fi című műsorában, mert hosszú a hajuk, ugyanilyen okok miatt iskolákból, munkahelyekről kicsapnak fiatalokat, de 1972-ben már sem az öltözéssel, sem a hosszú hajjal nincs különösebb „probléma”.

Amit lehet, amire „megérték a feltételek”, azt a társadalom teljesíti. Az 1971-ben hozott ifjúsági törvény kibővíti a diákok önkormányzati jogait, döntés születik a diákszervezetekről, az egyetemeken, középiskolákban, munkahelyeken a fiatalok nagyobb beleszólást kapnak az őket érintő kérdésekbe.

Más területeken viszont merev, elutasító ellenállás fogadja az új kezdeményezéseket. Az illetékesek az ifjúságot és az ifjúsági kultúrát is fokozatosan ellenőrzésük alá vonják. A „beat-hippi jelenség” után mindenekelőtt felszámolják az ellenzéki, vagy annak tűnő csoportokat (Orfeo, Nagyfa galeri stb.), az ellenőrizhetetlen törekvéseket. A lelassuló társadalmi mozgások egyébként is fékezően hatnak az ifjúsági kultúrára. Lassan elsorvadnak az amatőr művészeti mozgalmak, aztán a klubok néptelenednek el, szűnnek meg. Egy határozat szerint a továbbiakban már csak hivatalosan kinevezett vezetővel működhetnek, és az amúgy is passzív közönség már nem kíváncsi az íróasztalok mellett kiagyalt programokra. 1973-ra még a nagy klubok (Omega, Illés) is bezárják kapuikat.

Sebők János: *Magya-rock 1*. Zeneműkiadó, Budapest, 1983, 224. o.

Javasolt audiovizuális anyagok:

- Bródy János: A kádári konszolidáció (filmrészlet)
- Szörényi Szabolcs, Illés: Az ész a fontos, nem a haj (zene)
- Omega: Azt mondta az anyukám (zene)
- 1968 (A mi XXI. századunk, 21. rész) (filmrészlet)
- Banovich Tamás: Ezek a fiatalok (1967) – A film eleje (Az új Illés-dalig)
- Banovich Tamás: Ezek a fiatalok (1967) – Zalatnay és a Metro

13/8 VÉLEMÉNYEM SZERINT...*Egyéni értékelő lap*

Minden bemutató után írd le röviden, hogy mit találtál különösen jónak vagy érdekesnek a látott előadásban! A saját csoportod munkáját most ne értékeld!

A bemutató sorszáma: .....

.....

.....

.....

.....

.....

A bemutató sorszáma: .....

.....

.....

.....

.....

.....

A bemutató sorszáma: .....

.....

.....

.....

.....

.....

A bemutató sorszáma: .....

.....

.....

.....

.....

.....

A bemutató sorszáma: .....

.....

.....

.....

.....

.....

